

Novost a setrvačnost / Setrvačnost a novost

Filosofické uvažování o světě jako celku se ocitalo od pradávna (od počátků filosofie) před několik jen svízelně srovnatelnými úkoly. Na jedné straně museli myslitel nějak vzít na vědomí, že se mu v přístupu ke skutečnosti otvírá především pohled na mnohost a nepřebornou rozličnost věcí neživých („mrtvých“), živých a dokonce „myslících“ (a to různě, všelijak odlišně myslících), a zejména na jejich proměnlivost a větší nebo menší přechodnost. A přece již první myslitelé usilovali o takový přístup a postup, aby se odhalil pohled na to, co tuto mnohost a pohyblivost věcí nějak sjednocuje, a to jednak hned na jejich počátku, ale také vposledu (na jejich konci), a ovšem také v celém průběhu jejich „bytí“, aby bylo vůbec možno na ně myslit jako na určité a uchopitelné, vymežitelné. Vždycky, když se zaměřili určitým směrem a na určitý problém, nechávali jiné problémy nějak stranou a v pozadí. Lze to dokumentovat na mnoha myslitelích nejenom starořeckých, ale i pozdějších a do jisté míry i nedávných a dnešních. Velmi často spočívalo ovšem i „řešení“ jednoho problému, toho „nejdůležitějšího“, spíše v jakémsi slovním obratu než v přesně vypracované myšlence. Tak kupř. jeden z nejpozoruhodnějších myslitelů mezi nejstaršími filosofy, totiž Anaximandros, pěkně myšlenkově uchopil onu jednotu „na počátku“ (o které se pak prý už běžně mluvilo jako o ARCHÉ) tak, že to je to, z čeho věci vznikají a do čeho zase zanikají (zl. B 1), tedy za totožnou s jednotou „na konci“. Patočka ve svých poválečných přednáškách o presokraticích interpretoval toto pojetí fenomenologicky (po mém soudu neprávem), čímž sice soustředil pozornost na „vyjevování“, ale zcela upozadil – v souhlase s fenomenologickou redukcí – onu údajnou původní „jednotu“ ARCHÉ. Naproti tomu byl zcela vytěsňen právě nejzajímavější problém, totiž jak vůbec může docházet k oné mnohosti, kterou kolem sebe ve světě nepochybně zaznamenáváme, je-li docela na začátku jednota. Navíc zůstává zcela zakryto, je-li ono vzniklé jen jakousi částí či složkou původní jednota, takže v té jednotě už vždycky bylo obsaženo a vlastně v ní nadále pobývá, dokud neskončí, anebo zda to je něco nového, co v té původní jednotě obsaženo nebylo a co se posléze do oné původní jednoty nemůže vrátet bez závažné ztráty čehosi pro sebe důležitého. Od té dávné doby se problematika i naše vidění a tázání natolik změnilo, že se dnes už musíme tázat zcela jinak: co vlastně může být v původní jednotě – pokud bychom ji vůbec připustili – odpovědné za to, že vznikne něco, co tu dosud nebylo? Naučili jsme se jakoby „chápat“, že když už něco „je“, tak to pochopitelně může „trvat“, protože absenci změny – po vzoru geometrického myšlení – docela dobře chápeme a přijímáme; už jsme si na to zvykli. Tradice nás „naučila“, že „setrvalost“ je snáze pochopitelná než změna; hlavní práci na této podivné („metafyzické“) tradici měl ovšem Parmenidés a vůbec Eleaté. Takže nejlépe je mnohost a zejména změnu vůbec škrtnout a popřít – a je po problému. (Ale zároveň také po filosofii.)

(Písek, 070426-1.)